

Na zakończenie publikacji autorki podkreślają, że wybór prezentowanych postaci nie był podyktowany względami personalnymi w stosunku do kogokolwiek, lecz miał posłużyć jako dowód prawdziwości obrazu omawianej epoki.

Publikacja *Jako cię widzą, tako cię piszą...* wprowadza do badań genealogicznych nowe źródło, jakim są listy gończe. Źródło, które bez wątpienia może być interesujące nie tylko dla osób poszukujących informacji o przodkach, lecz także dla zawodowych historyków i etnologów, regionalistów oraz badaczy języka. Ta godna polecenia książka, mająca stosunkowo lekki sposób prezentacji, jest wartościowa zarówno dla zawodowców, jak i amatorów. Język w niej użyty, dostosowany do różnego typu czytelników, a także fakt, iż całość tekstu została wzbogacona licznymi wycinkami prasowymi, rycinami, grafikami z omawianego okresu oraz współczesnymi rysunkami, może działać zachęcająco dla osób do tej pory mniej zainteresowanych historią. Dla genealogów zaś stanowi na pewno ciekawą inspirację do ich dalszych badań.

Marcin Smolnicki

***Rycerze – szlachta – ziemianie. Szlachetnie urodzeni na ziemi wschowskiej i pograniczu wielkopolsko-śląskim*, red. red. Paweł Klint, Marta Małkus, Kamila Szymańska, Wschowa-Leszno 2014, ss. 379.**

Prezentowana książka jest pokłosiem konferencji naukowej pt. *Rycerze – szlachta – ziemianie. Szlachetnie urodzeni na ziemi wschowskiej i pograniczu wielkopolsko-śląskim*, zorganizowanej 22-23 listopada 2012 r. we Wschowie i Lesznie. Książka została dedykowana pamięci Profesora Włodzimierza Dworzaczka.

Terenem zainteresowań badawczych stała się ziemia wschowska (określana też jako powiat), będąca najmniejszym z obszarów administracyjnych Wielkopolski, o zróżnicowanej strukturze etnicznej i wyznaniowej, stanowiąca łącznik między kulturą polską i niemiecką.

Publikacja zawiera dwadzieścia artykułów o charakterze interdyscyplinarnym, łączących historię, historię sztuki i literaturoznawstwo. Ich autorzy reprezentują ośrodki naukowe w Polsce i za granicą oraz instytucje związane z terenem Wschowy i Leszna. Książka została poprzedzona krótkim wstępem redaktorów. Wzbogacają ją: czarno-białe ilustracje zawarte w poszczególnych artykułach, których spis umieszczono na końcu pracy, bibliografia obejmująca publikacje zwarte oraz artykuły w czasopismach i wydawnictwach zbiorowych, ale nieuwzględniająca materiałów źródłowych, oraz indeks osobowy.

Wspólnym tematem łączącym poszczególne artykuły stała się szlachta ziemi wschowskiej. Jej dzieje prezentowano na szerokim tle czasowym – od

średniowiecza po wiek XX. Oprócz ukazania genealogii rodów zamieszkujących opisywany obszar, skoncentrowano się również na zaprezentowaniu kultury duchowej i materialnej tej grupy społecznej.

Zawartość publikacji podzielić można na kilka grup tematycznych. Do pierwszej należą artykuły dotyczące kwestii prawnych i majątkowych związanych z przynależnością do stanu szlacheckiego. Barbara Ratajewska (Archiwum Państwowe w Lesznie) zaprezentowała proces nobilitacji przedstawiciela wschowskiego mieszczaństwa Józefa Jonemana, przeprowadzony w 1775 r., oraz jego działalność publiczną w latach 1775-1815. Paweł Klint (Uniwersytet Wrocławski) skoncentrował się na przybliżeniu zasad dziedziczenia majątków szlacheckich w ziemi wschowskiej w XVII w., ustalił stan szlachty zamieszkującej opisywany obszar i w oparciu o materiały źródłowe zawarte w księgach grodzkich wschowskich scharakteryzował działy majątkowe. Jego ustalenia względem podziału dóbr szlacheckich potwierdzały praktykę stosowaną w XVII w. w całej Wielkopolsce. Joanna Karczewska (Uniwersytet Zielonogórski) ukazała rozwój majątku rodziny Kotwiczów na terenie ziemi wschowskiej w XIV-XV w. Kotwiczowie należeli w tym okresie do rodów o dużym znaczeniu w regionie, co potwierdzały nie tylko funkcje sprawowane przez członków rodziny, ale również zgromadzone przez nich dobra ziemskie. Z kolei Paweł Łachowski (Uniwersytet Zielonogórski) przybliżył rozwój majątności w Krzepielowie należącej do rodzin Schweinitzów i Kottwitzów w XVI-XX w. Rozważania poświęcił przede wszystkim okolicznościom przejmowania majątku przez kolejnych właścicieli oraz określeniu kondycji gospodarczej dóbr pod ich rządami.

Kolejnym tematem podejmowanym przez autorów recenzowanego tomu były kwestie genealogiczne. Problemy związane z wyjaśnieniem genealogii poszczególnych rodów znalazły się w większości opublikowanych artykułów. Szczegółowo, w oparciu o akta metrykalne, przedstawił je Dariusz Czwojdrak (Wschowa), opisując losy rodziny Koszutskich w XVIII w.

Pewną całość tworzą też artykuły poświęcone znaczeniu rodu Szlichtyngów dla ziemi wschowskiej. Elżbieta Hajizadeh-Armaki (Uniwersytet w Stuttgarcie) na przykładzie Jana Jerzego Szlichtynga, szlachcica pochodzącego ze Śląska, sprawującego urząd sędziego ziemskiego wschowskiego oraz administratora dóbr wielkopolskich rodu Leszczyńskich, ukazała postawy protestanckiej szlachty w Wielkopolsce w pierwszej połowie XVII w. Jan Jerzy Szlichtyng był członkiem Kościoła braci czeskich i walnie przyczynił się do uczynienia z Leszna znanego ośrodka edukacyjnego. Inny przedstawiciel rodziny Szlichtyngów – Andrzej Aleksander Szlichtyng, żyjący w XVIII w., stał się bohaterem artykułu Wiesława Maciuszczaka (Towarzystwo Ziemi Głogowskiej). Autor zaprezentował karierę wojskową i polityczną Szlichtynga, wskazując jego postawę jako typową dla posesjonatów pogranicza polsko-pruskiego. Kolejny przedstawiciel tej ważnej dla regionu rodziny szlacheck-

kiej – Jan Baltazar Szlichtyng, którego kariera przypadała na przełom XVIII i XIX w., stał się bohaterem artykułu Zdzisława Włodarczyka (Wieluńskie Towarzystwo Naukowe). Po II rozbiórce Polski w 1793 r. Szlichtyng objął funkcję landrata wschowskiego i pełnił ją do 1804 r. Autor określił przyczyny powołania go na to stanowisko i scharakteryzował działalność prowadzoną w ramach obowiązków związanych z tym urzędem. Tekst stanowi przyczynek do historii ziemi wschowskiej w czasie przynależności do Prus w latach 1793-1806, a więc okresie niebędącym do tej pory przedmiotem szerszych badań historycznych.

Cykl artykułów zamieszczonych w książce dotyczy działalności twórczej i kolekcjonerskiej przedstawicieli rodów szlacheckich z terenu Wielkopolski oraz materialnych pozostałości po ich siedzibach. Archeologiczną przeszłość siedzib rycerskich na pograniczu przedstawił Marek Wróblewski (Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne). Nad zagadnieniem ochrony i zachowania dworów i pałaców oraz należących do nich zabudowań folwarcznych na terenie południowo-wschodniej Wielkopolski pochylił się Maciej Urban (Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu. Delegatura w Lesznie). Kamila Kłudkiewicz (UAM w Poznaniu) omówiła działalność kolekcjonerską rodu Mielżyńskich od końca XVIII w. do początku XX stulecia. Z kolei Agnieszka Salamon-Radecka (Muzeum Narodowe w Poznaniu) przybliżyła biografię i twórczość artystyczną Jana Kazimierza Mycielskiego, żyjącego w latach 1864-1913, jednego z pierwszych polskich nowoczesnych grafików. Jej ustalenia stanowią syntezę dotychczasowych informacji o artyście, wzbogaconą wnioskami wysnutymi z analizy materiałów źródłowych. Do zagadnień związanych z wpływem miejscowej szlachty na kulturę materialną zaliczyć należy artykuł Marty Kaluch-Tabisz (Uniwersytet Wrocławski) poświęcony udziałowi szlachty w powstawaniu domów modlitwy na terenie Śląska (Księstwo Głogowskie), który dostał się pod panowanie pruskie po 1740 r. Autorka omówiła działalność szlachty protestanckiej wynikającą z prawa patronatu. Zaprezentowała powstanie domów modlitwy, a więc budynków służących celom kultu i rozwijania pobożności, nieposiadających jednak praw parafii ewangelickiej. Ukazała rolę miejscowych rodów szlacheckich w powstaniu i funkcjonowaniu tychże budowli. Również tematyce fundacyjnej poświęcony został tekst autorstwa Jolanty Pawłowskiej (Wschowa). Dotyczy on uwiecznienia nazwisk benefaktorów (donatorów) klasztoru Bernardynów w programie heraldycznym polichromii tamtejszego kościoła, pochodzącej z XVIII w. Autorka scharakteryzowała dziesięć herbów umieszczonych na ścianach świątyni oraz zasługi poszczególnych rodzin legitymujących się nimi dla bernardynów wschowskich. Wystrój architektoniczny i rzeźbiarski tej samej świątyni stał się inspiracją dla artykułu Marty Małkus (Muzeum Ziemi Wschowskiej), poświęconego pomnikowi nagrobnemu Mikołaja Niezychowskiego, benefaktora wschowskich bernardynów. W artykule poja-

wiły się jednak niejasności związane z przynależnością zakonną klasztoru. Autorka używała pojęcia franciszkanie, nie dodając określenia obserwanci (czyli – jak ich zwano w Polsce – bernardyni). Może to wprowadzić czytelnika w błąd polegający na sugestii istnienia we Wschowie dwóch domów zakonnych: franciszkanów i bernardynów, tym bardziej, że wcześniejszy tekst zamieszczony w tomie dotyczył kościoła i klasztoru Bernardynów w Wschowie. Z kolei Małgorzata Gniazdowska (Muzeum Okręgowe w Lesznie) skoncentrowała się na zaprezentowaniu fundacji szlacheckich na rzecz kościoła parafii ewangelicko-reformowanej w Lesznie w okresie baroku.

Obraz kultury funeralnej na przykładzie pochówku Antoniny z Garczyńskich Skórczewskiej z 1824 r. przedstawiła Anna Kochman (Wschowa). Artykuł jest pokłosiem prac dokumentacyjnych prowadzonych w podziemiach kościoła pw. św. Mikołaja w Łabiszynie. Przedmiotem analizy stały się miejsce pochówku oraz wyposażenie grobowe odnalezione w trumnie zmarłej szlachcianki.

Do problematyki religijno-filozoficznej nawiązywał tekst Tomasza Jaworskiego (Uniwersytet Zielonogórski), poświęcony uczniowi wschowskiej szkoły łacińskiej z XVII w. Christianowi Knorrowi von Rosenroth, polihistorowi, pisarzowi i teozofowi, interpretatorowi kabały luriańskiej. Michał Kuran (Uniwersytet Łódzki) pochylił się nad tematyką homiletyczną, przedstawiając kazania wygłaszane przy okazji przyjęcia święceń przez przedstawicieli szlachty ziemi wschowskiej w pierwszej połowie XVIII w. Ostatni artykuł, autorstwa ks. Jana Turkiela (Akademia Pomorska w Słupsku), poświęcony został rozumieniu pojęcia „szlachetny” w świetle ksiąg greckiego tłumaczenia Biblii Hebrajskiej (LXX). Autor odwołał się do przykładów występowania terminu szlachetny (*asteios*) w Septuagincie, dowodząc stosowania go wobec sześciu zdarzeń i osób.

Publikacja gromadzi prace syntetyczne podsumowujące obecny stan badań, studia monograficzne oraz cenne przyczynki. Większość tekstów oparta została na materiale źródłowym różnej proveniencji, prawidłowo zaprezentowanym i zanalizowanym. Niewątpliwie źródłowe udokumentowanie opisywanych problemów stanowi o wartości publikacji. Księga przyczynia się do lepszego poznania wybranego fragmentu spuścizny regionu, a jej interdyscyplinarny charakter daje możliwość spojrzenia na szlachtę z rozmaitych perspektyw i dostrzeżenia różnorodności problematyki z nią związanej.

Beata Lorens